

Smil du er på... hele tiden Er livet i projektsamfundet som én lang reception... ?

En antropolog interviewer en filosof for at få et bud på, hvordan samfundsudviklingen sætter nye betingelser for os som individer og for vores fællesskab.

AF SÉBASTIEN TUTENGES

Nogle ord sætter sig fast. De kryber ind under pandebrasken og bliver ved med at rumstere, om man vil det eller ej. De kræver ligesom, at man stopper op og tænker over dem, selvom der er 117 andre ting, man egentlig burde ordne først. Ordene, jeg tænker på, stammer fra Anders Fogh Jensen. Han er filosof og forfatter til en række værker, heriblandt den nye og meget roste ph.d.-afhandling 'Projektsamfundet'. Jeg mødte ham for en del år tilbage, og dengang talte han om den franske tænker Michel Foucault. Og så for ikke så længe siden så jeg Anders Fogh Jensen i blandt andet 'Ud og Se' og 'Weekendavisen', hvor han skitserede en tankevækkende samtdiagnose med klare affiniteter til Foucaults værker. Hans interesse er styringsformer – ikke kun i virksomheder og organisationer, men også i dans, parforhold, fodbold, arkitektur, krigsførelse, epidemibekæmpelse og meget andet. Kort sagt argumenterer han for, at vores samfund anno 2008 organiserer sig omkring projekter. Kan Anders Fogh Jensens diagnoser bruges til at kaste nyt lys over brugen af rusmidler i dagens Danmark? Det har jeg på fornemmelsen, og derfor har jeg bedt ham om at lade sig interviewe til STOF.

Vil du prøve at uddybe din karakteristik af det samfund, vi lever i?

Når jeg taler om samfundet som et projektsamfund, mener jeg, at den overordnede koordinering af aktiviteterne er faldet bort. Dette har man talt om længe, f.eks. med Marx' og Engels' parole fra Det kommunisti-

ske manifest om, at alt fast og solidt fordufter. Hvad jeg gerne vil vise er, at der alligevel er en eller anden form for regulering på spil, en logik i alle de tilsyneladende flydende omgangsformer. Man kan sige, at jeg er interesseret i at diagnosticere, hvad det er for et system, der er i det tilsyneladende systemløse, som f.eks. det moderne dansegulv, de moderne krige, det moderne arbejdsliv

eller det moderne socialrådgiverklientforhold. Denne systematik er præget af projektet, snarere end af planen. Det vil sige, at den er præget af kortvarighed og uvished, at den er præget af en hel masse aktiviteter, som man ikke ved om fører til noget, men som man alligevel må udføre for at spille sit lod ind.

Man kan sige, at uvished og midlertidighed er blevet et vilkår, men

dette vilkår fungerer som en social teknologi: Man udsætter beslutningen om, hvordan man fortsætter lidt endnu. For eksempel: Jeg ved ikke, hvor længe jeg vil danse med hende der, for jeg har aldrig budt hende op, men vi er ligesom bare kommet til at stå her, og så længe hun gør sig til, står jeg ved siden af hende og danser lidt op ad hende. Eller for eksempel: Jeg ved ikke, om de der unge men-

nesker, der så gerne vil være med i det her projekt, faktisk skal være det, men lad dem bare rende rundt her, måske kan vi bruge dem til noget senere, de koster jo ikke noget.

Det lyder belastende med al den 'uvished' og 'midlertidighed'! Du har udtalt andetsteds, at folk i mange brancher nærmest konstant er arbejdssøgende. De er projektansatte i korte perioder og

DISCIPLIN

'Disciplin er en samfundsmæssig organiseringsform, der har til formål at forme livet, så dets udfoldelser lader sig planlægge. Disciplinen bliver i løbet af det 18. århundrede et samfundsmæssigt organiseringsprincip. Den kendes f.eks. fra militæret, den gamle skole og fængslet, men virker også andre steder, f.eks. i danseskolen og på fodboldbanen. Disciplinær organisering betjener sig ofte af rumlig organisering, dvs. rummet opdeles, og individerne tildeles pladser med hver deres funktioner i en helhed. Som sådan udgør disciplinær organisering et system, f.eks. et produktionssystem på en fabrik. Tillige med rummet organiseres også tiden, f.eks. i skoleskemaer, der fastlægger, hvad der skal foregå hvornår. Disciplin associeres ofte med overvågning, idet udførelsen af det planlagte må lade sig overvåge, og eventuelle afvigelser afrettes'. *Anders Fogh Jensen til S.T. under interviewet..*

må uafbrudt gøre sig til for at sikre sig genansættelse i nye projekter. Kan det ikke føre til en svær situation, hvor folk er nødsaget til hele tiden at være i charmeoffensiven?

Uden tvivl. Det sætter jo nye krav til, hvad man skal kunne: Man skal have charmekompetencer, man skal være udadvendt og god til at skabe forbindelser. Når vi er så fokuserede på sociale kompetencer, f.eks. i målsætning for skolerne, så er det, fordi sociale kompetencer er et konkurrenceparameter i projektsamfundet. Projektsamfundet er en generaliseret reception, hvor man hele tiden vader rundt med sit lille cocktailglas og gør sig til. Først når man tager hjem, kan man lade den begejstrede og evigt ja-sigende maske falde. Det er uden tvivl hårdt.

Jeg kommer her til at tænke på Astrid Fontaines undersøgelse af franske stof(mis)brugere med arbejde (se STOF nr. 7). Flere af de personer, hun har talt med, bruger stoffer såsom anti-depressiva, så de hele tiden kan være glade og tiltalende. Andre bruger opkvikkende præparater, så de kan yde mere. Og så er der alle

dem, der tager beroligende stoffer for at dulme nerverne, styre temperamentet eller modvirke abstinenserne. Er det i projektsamfundet blevet mere fristende at medicinere sig med stoffer?

Man kan i hvert fald udlede, at det er en anden type hverdagsdoping, der bliver relevant. Industrisamfundets doping styrkede kroppen, så den kunne yde mere i længere tid. Projektsamfundets doping må styrke de sociale kompetencer, så man kan afspille sit jeg i dur frem for i mol, ikke være nervøs, men engageret og belevet, og samtidig stabil og tillidsvækkende.

Depressionen er præcis det modsatte. Den er manglen på vilje, kærlighed, ønsker, mulighedssans... kort sagt manglen på projekter. Depressionen er en af de måder, projektsamfundet går ned på; men det går vel at mærke ned individuelt og ikke kollektivt, som når industrisamfundet gik i strejke. Det er vigtigt at holde sig for øje, at selv om de enkelte projekter er ustabile, og selv om situationen for den enkelte medarbejder er prekær, så kan et system, der baserer sig på midlertidig-

hed og uvished, sagtens være stabilt. Og antidepressiva, nervemedicin og opkvikkende stoffer kan være en måde for individerne at håndtere usikkerheden og udsathed på og således blive en normal basis for projektsystemets virkemåde.

Man ser det for sig: hyggesnakken på kontoret ved kaffemaskinen, der suppleres af samtaler foran medicinskabet. 'Jeg har deadline, så ræk mig lige amfetaminerne'. Eller måske vil brugen af stærke stoffer fortsat finde sted i det skjulte? Ligesom i cykelsporten, hvor de fleste doping(mis)brugere bedyrer afholdenhed.

Det er et meget plausibelt scenarium, at hvis de sociale strukturer lægger op til individuel konkurrence, så er præstationsfremmende, nervøsitethæmmende og sammenbrudsforebyggende stoffer noget, der vinder frem. Spørgsmålet er, om ikke også man kunne forestille sig, at de blev kollektivt koordineret, som i cykelsporten, således at virksomhederne sørger for, at disse medikamenter er let tilgængelige for medarbejderne?

Det er, som om to modsatrettede kræfter trækker i den postmoderne medarbejder. På den ene side synes det stadig mere logisk at indtage de her præparater, der kan styrke de sociale kompetencer. På den anden side er der en stigende grad af overvågning, der er til for at forhindre eller i hvert fald regulere folks indtagelse af præparaterne. Jeg tænker f.eks. på narkotikatestning, der vinder hastig udbredelse i Sverige, USA og mange andre lande. Hvorfor denne ambivalens?

Her har vi fat i det forhold, at det ikke kun er ét styresystem, der fungerer ad gangen, men at der er flere, og at de virker sideløbende, modsatrettede og flyder sammen. Det disciplinære styresystem, som vi kender det fra den sorte skole, bureaukratiet, militæret, fabrikken m.m., fungerer ved at sætte regler og idealer, ved at overvåge, bedømme og kontrollere, om individerne lever op til reglerne

og idealerne. Det er et styresystem, der ordner kraftudfoldelsen, så den bliver kanaliseret ud på den ønskede måde. Ved siden af er der projekt-systemet, hvor mennesket selv skal opfinde, sætte regler, overskride grænser, invitere, incitere og initiere. Her gælder optimeringen om at hjælpe individerne til deres egen kraftudfoldelse og 'time' deres indsats i forhold til kraftudfoldelse. Forskellen på de to er som forskellen på vægtløfteren og surferen: Den ene bøjer naturen med sin kraft, den anden udnytter en tilfældig ekstern kraft til sin fordel.

I de fleste menneskers liv vil de to systemer være blandede. Opdragelsen fungerer f.eks. som en blanding af på den ene side at lære børn, hvad de må og ikke må og på den anden side at bringe børn til at udfolde deres såkaldte kompetencer. Det bliver f.eks. afkrævet læreren, at han eller hun på den ene side hiter på tværfaglige projekter, arrangerer dem med de andre lærere, så børnene kan udfolde sig, og på den anden side skal læreren måles af traditionelle, nærmest samlebåndsagtige, målesystemer – herunder de allestedsnærværende evalueringer. Individerne lever på den måde under et pres, der består i, at de på samme tid skal tilfredsstille to forskellige styresystemer.

Udbredelsen af narkotika som hverdagspræstationsfremmende middel tillige med en øget kontrol i hverdagen kan forstås i relation hertil. Der er på den ene side et arbejde, der kræver mere, end at man blot gør sit arbejde, og på den anden side en 200-årig tilvænning til og accept af måling og kontrol, der gør, at individerne lever i den dobbelte situation. Jeg siger ikke, at det kan forklare situationen til bunds, heller ikke at kontrollen ikke stiger som følge af, at der måske er kommet mere narkotika ind i arbejdet. Kun at presset til at skulle gøre, hvad man ikke må, er kommet til verden som følge af, at et nyt styresystem, projektsystemet,

har meldt sig på banen, og at vi ikke har vænnet os til det endnu og derfor reagerer på det med kontrol og overvågning.

Du har beskæftiget dig indgående med Michel Foucaults magtanalyse. Hvordan betragter du narkotikatestning? Er det en ny styringsmekanisme?

Nej, det synes jeg faktisk ikke. Det er god gammeldags overvågningskontrol, som vor mor lavede den.

Du talte tidligere om depression som en art projektsamfundets kollaps. Kan du prøve at uddybe det synspunkt?

Igen mener jeg ikke, at det er hele sandheden om depressionen at tilskrive den en social rod – og det fanger da slet ikke oplevelsessiden i den – men jeg mener, at man kan se visse sammenhænge. Først og fremmest er det ikke projektsamfundet eller projektsystemet, der kollapse, men det enkelte individ. Projektsy-

stemet fungerer nogenlunde godt med det, fordi det jo kun har engageret sig midlertidigt og derfor blot kan undgå at genvælge den, som depressionen rammer. Hvis én, man har en affære med, går hen og bliver depressiv, kan man jo finde sig en anden.

Det ser ud, som om projektsystemet trækker det maksimale ud af individerne, når de er engagerede i projektet, og udliciterer tab, reparationer, rekreation, uddannelse osv. til individerne. Men det betyder ikke, at det er mere effektivt samfundsmæssigt set, blot at det virker mere effektivt set fra det enkelte projekts synsvinkel, at individerne organiserer sig på måder, så projektet kan køre uden om de syge.

Depressionen er ikke en modstand som strejken. Strejken hørte til i et system, hvor kræfter kæmpede mod hinanden (f.eks. arbejdere og fabriksejere, elev og lærer),

PERMANENT MIDLERTIDIGHED

'Vikarbureauerne har kronede dage, og der bliver flere og flere midlertidige stillinger, hvor midlertidigheden er permanent [...] Vi kan tage universiteterne som eksempel: Her på KUA har vi i årevis haft ansættelsesstop, men man kan stadig blive ekstern lektor i en undervisningsstilling et halvt år frem – med potentiel mulighed for forlængelse. Eller man bliver lektorvikar. Men man er ikke vikar for nogen, for undtagelsen er permanent, indtil den ophører. Virksomhederne tilbyder ikke længere sikkerhed i ansættelsen: Nej, de lover kun, at hvis du har været ansat hos os, så bliver din chance større for at finde noget andet bagefter'.

Anders Fogh Jensen til Weekendavisen 02.02.2007.

ANDERS FOGH JENSEN er licencié en philosophie fra Sorbonne og cand.phil. i filosofi. Han har siden 1998 fungeret som ekstern lektor ved Institut for Lingvistik og ved Romansk Institut, Aarhus Universitet. Man kan læse mere om og af Anders Fogh Jensen på www.filosoffen.net

og hvor magten formede kræfterne. Her kunne de kræfter, der var underlagt formning, svare igen. Men når vi har et system, hvor forholdet mellem magt og individ ikke så meget består i begrænsning som i at incitere til udfoldelse, så tager det, der falder uden for magten, en anden form. Og depressionen er en ikke-udfoldelse, en mangel på vilje, lyst, humør osv. Den er ikke bare melankoli og tristesse, den er lystens og modets sammenbrud.

Jeg ser bestemt ikke noget revolutionært eller livskraftigt potentiale i depressionen, men der er måske alligevel den opmuntrende ting ved den, at den minder os om, at man godt kan være andet end udadvent, udfoldende og evigglad ... kort sagt, at man kan være andet end projekt-mager.

Er der ikke mange domæner af livet, der står uden for projektsystemets regime?

For eksempel det ofte aldeles formålsløse TV-kiggeri, drukture, sex og så videre. Uden tvivl er der mange formålsløse aktiviteter. Hvad jeg hævder er blot, at stadig flere aktiviteter bliver organiseret som projekter. Vi må her skelne mellem 1) aktiviteter, der har et bestemt formål og en plan, 2) aktiviteter, hvis formål kan være mere eller mindre ubestemte, men som har et formål om dog at føre til noget, uden at der gives en køreplan derfor og 3) formålsløse aktiviteter, eller aktiviteter, hvis formål er andet end deres indholdsbestemmelse. De første vil jeg kalde opgaver eller pligter. Dem, der hører til i den anden kategori, vil jeg kalde projekter, og dem, der er i den tredje kategori, vil jeg kalde tidsfordriv eller sociale aktiviteter. Det er klart, at grænsen ikke er skarp, men den kan belyse, at blot fordi man i stigende grad går fra 1 til 2, betyder det ikke, at 3 ikke findes. 3 kan enddog i stigende grad inddrages i 2 eller formateres som 2. Det disciplinære samfund havde en skarpere opdeling mellem 1 og 3.

Maffesoli argumenterer for, at den viltre Dionysos er på vej tilbage i vores samfund. Vi lever ikke blot i en tid med regelretted, effektivitet og produktivitet, men også med uorden, turbulens, spild og hedonisme. Er hans analyse forenelig med din samtidsdiagnose?

Der er i hvert fald ét punkt, hvor vi mødes. I min analyse har jeg lagt vægt på, at projektet var en overskridelse af disciplinen, ordenen, planen. Disciplineringen kendes allerede meget tidligt fra klostrene i forbindelse med askesen: At man gennem kontrol over sig selv kunne komme til at stå i et mere autentisk forhold til Gud. Disciplinen findes, længe før den bliver styringsprincip på et samfundsmæssigt plan - ligesom det gælder med projektet. Når projektet folder sig ud, bliver det ofte igennem en overskridelse af den tilbageholdelse, som disciplinen krævede - med andre ord, at det, der fra en disciplinær synsvinkel ser udisciplineret ud, bliver en dyd; man ligner morgendagens mand, når man kaster om sig med alt det, der før skulle holdes tilbage. For eksempel kan projektet antage promiskuitetens form og vise, at de gamle forbud rager projektmenne-sket en papand. Jeg tror, at Maffesoli har andet og mere på hjerte end disciplinære og asketiske idealers manglende prestige, men jeg ser i det mindste her et konvergenspunkt, hvor vores tænkning kan mødes.

Inden for forebyggelsesområdet og misbrugsbehandling bliver der ofte søsat forsøgsprojekter. Men gode projekter bliver ikke nødvendigvis forlænget. Projektgrupperne opløses, og medlemmerne siver ud i nye projekter. Risikerer man ikke, at der går noget tabt i det her projekt-zapperi?

Det gør man uden tvivl. Kollektive erfaringer f.eks. Ingen var her, sidst man handlede med tyrkerne, eller sidst det interne kommunikations-system brød sammen. Derfor er organisationer også så optagede af at udtrække den viden, der ligger i

medarbejderne, inden de forlader den. Men det er måske det mindste. Projektorganiseringen bygger ikke fundament. Den arbejder med ad hoc-løsninger. Derfor er det svære at forestille sig, hvordan projekter skulle føre frem til store forandringer. Fagbevægelsen var optaget af at skabe et fundament for en sikring, og fordi den arbejdede kontinuert, kunne den lægge pres på arbejdsgiverne. Men projektansatte kan ikke organisere sig, fordi de hele tiden er i passage mod noget andet. Projektet tænkes ikke som noget, der skal skabe fundament, men som et springbræt. En masse individer på springbræt kan ikke udgøre nogen stabil modstand mod nogle strukturelle vilkår over tid.

Endelig er der spørgsmålet om selvet. Om ikke projekt-zapperiet giver nye betingelser for selvet? På den ene side dyrkes selvet så meget mere, fordi det eneste, man har med sig i passagen, er selvet. I et disciplinært eller industrielt samfund kunne man oparbejde en position i en sammenhængende struktur. I projektsamfundet har man kun cv'et og sin portefølje. Derfor må man sørge for, at selvet giver sig aftryk i projekterne, og at projekterne 'bon'er' ind på cv'et. Men der peger også en pil i en anden retning, som man ikke hører så meget om i disse år, synes jeg, nemlig at projektorganiseringen også giver én mulighed for at omdefinere selvet. I det nye projekt, med nogle nye mennesker, findes også en frihed til at være en anden, end man var. Individet løsnes fra de kollektive fortællinger om, hvem det er, og det giver frirum for nye fortællinger om, hvem man er.

LITTERATUR

Anders Fogh Jensen: Projektsamfundet. Afd. for litteratur og moderne kultur, Inst. for kunst- og kulturvidenskab, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet. 2007.

Anna Libak: Sænk aldrig farten. Weekendavisen 02.02.2007.